

DEČJE SIROMAŠTVO – MOGUĆNOST MERENJA I MODELI BORBE PROTIV SIROMAŠTVA U SRBIJI

Gogić Nemanja¹

Milenković Dragana²

Sažetak: *Dečje siromaštvo u Srbiji nije nova pojava, postoji u kontinuitetu više od dve decenije. Deca u Srbiji su u samom vrhu Evrope po stopi rizika od siromaštva. Najvažniji, a pritom i najobimniji faktor, koji direktno utiče na siromaštvo je socio-ekonomski status same porodice u kojoj odrastaju deca. Takođe, postoje i indirektni faktori koji utiču na dečje siromaštvo (ratovi, pandemija koronavirusa, rat u Ukrajini). Vlada Republike Srbije se u proteklom periodu nije puno bavila rešavanjem pitanja siromaštva dece, već u svoj fokus stavljala rešavanje ekonomskog rasta privrede, smatrajući da će ekonomski rast privrede sam po sebi rešiti problem visine siromaštva. Tim stavom, izradila je čak i strategiju za smanjenje siromaštva. Cilj istraživanja je ukazivanje na najveći društveno-socijalni problem, a to je dečje siromaštvo, mogućnost merenja i borbu protiv siromaštva. Metode koje smo koristili u radu su: analiza, sinteza, statistički metod. Rezultati istraživanja su pokazali da je država pomoću svojih instrumenata i većih izdvajanja iz budžeta za pomoć stanovništvu, kroz povećanje penzije, isplatom jednokratne pomoći i pomoć privredi radi održavanja zaposlenosti, uspela da održi siromaštvo na istom nivou kao pre nastajanja pandemije, rata u Ukrajini i globalne ekonomske krize. Međutim, tim potezima nije rešio problem siromaštva na duži rok, već se smanjio samo prividno. Zaključna razmatranja u radu nam*

¹ Elektroprivreda Srbije, Spasenovićeve 26a/10, Beograd, gogicn89@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-5961-0956>

² Ekonomski fakultet Priština- Kosovka Mitrovica, Kolašinska 158, dragana.milenkovic@pr.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-3098-7630>

govore da se iz budžeta mora više izdvajati za socijalne transfere, da se izvrši reforma poreske i socijalne politike.

Ključne reči: *dečje siromaštvo, rizik od siromaštva, socijalni faktori, ekonomski faktori.*

UVOD

Srbija se nalazi na samom vrhu evropskih država kao zemlja sa najvišom stopom dečjeg siromaštva. Uticaj spolnog okruženja (pandemija koronavirusa, rat u Ukrajini) dodatno su otežali situaciju sa već nasleđenim problemima oko smanjenja siromaštva. Država je svojom intervencijom kroz davanja jednokratne pomoći svakom punoletnom građaninu, povećanjem plata i penzija, finansijskom pomoći privredi ublažila njihov uticaj. Tim merama uspeali su da ublaže krizu, ali se stopa siromaštva dece zadržala na sličnom nivou kao i pre nastanka krize. Univerzalnim pristupom, davanjem novčane pomoći svakom punoletnom građaninu, dodatno je smanjila budžetska davanja za najugroženije stanovnike. Jednokratnu pomoć od 100 evra država je usmerila na sve punoletne građane i penzionere, dok je decu izostavila. Tako su domaćinstva koja nemaju decu dobila 200 evra, a porodica sa dvoje i više dece dobili su isti iznos. S druge strane, pomoć privredi tj. kompanijama sa velikim brojem zaposlenih lica radi očuvanja radnih mesta nije obuhvatila radnike koji su zaposleni u neformalnom sektoru, kao i radnike koji su primljeni na privremeno-povremenim poslovima. Srbija ima već urađenu strategiju za smanjenje siromaštva, ali se njena implementacija pokazala kao neefikasna u praksi. U toj strategiji se navodi da se stopa siromaštva može sama od sebe smanjiti, usled ekonomskog rasta privrede. Svesni smo činjenice da se stopa siromaštva ne može smanjiti sama od sebe već je potrebno uraditi niz strukturalnih mera kako bi se smanjilo siromaštvo (besplatno i obavezno obrazovanje, bolja socijalna i ekonomska zaštita, transparentnije i efikasnije tržište rada). Izdvajanja iz budžeta za socijalne transfere su veoma skromna i obuhvataju veoma mali procenat populacije stanovništva. U radu ćemo prikazati poreske i socijalne politike usmerene na smanjenje siromaštva. Poreska politika u narednom periodu biće posvećivanje rešavanja poreske evazije, kao i reforma poreskog sistema, gde bi se prvi put poreska osnovica obračunala po proporcionalnoj metodi.

POZADINA ISTRAŽIVANJA

Siromaštvo se najčešće prenosi sa generacije na generaciju. Velika je verovatnoća da će i roditelji koji su odrasli u siromaštvu i svoju decu odgajati u siromaštvu (Žarković i Anić, 2022). Odrastanje dece u siromaštvu uglavnom je vezano za niže obrazovanje i lošije zdravstveno stanje, što negativno utiče za razvoj deteta na dugoročni potencijal (Johathan i Hirose, 2016). Stručna literatura nam ukazuje da visoka stopa siromaštva i visoka stopa nejednakosti u Srbiji se ogledaju pre svega u lošem stanju na tržištu rada kao i niske progresivnosti poreza na dohodak građana (Žarković i Anić, 2022). Drugim rečima, na siromaštvo dece dodatno utiče poreska politika i politika socijalnog transfera. U ukupnim poreskim prihodima najveći poreski oblik koji doprinosi u srpskom budžetu su indirektni porezi. Većina učešća indirektnih poreza u budžetu dostiže visinu od čak 52%, što je mnogo više u odnosu na zemlje EU, koji iznosi 34% (Arandarenko, 2018). Indirektni porezi su regresivni i kao takvi više opterećuju siromašne pojedince, jer troše više svoj dohodak u odnosu na bogatije. Direktni porezi su više progresivni, i kao takvi treba da zauzimaju veće učešće u dohotku budžeta u odnosu na sadašnje, koji iznosi svega 16%. To je dvostruko manje u odnosu na EU. Pre svega se ogleda u porezu na dohodak uz ne tako beznačajne poreze na dobiti i imovinu. Porezi na rad, posebno socijalnom osiguranju, doprinose više opterećenje niskoplaćene radnike od radnike sa višim primanjima (Arandarenko i Uvalić, 2014). Iako je izdvajanje za poslodavca veliko, neto primanja radnika još uvek je mala. Najveći izdaci za socijalne transfere troše se na penzije, a najmanje se troše na iskorenjivanje siromaštva. Vlada je u dosadašnjem periodu odobrila vanredna povećanja, kao i uplate jednokratne pomoći, koje su ostavile dugoročni negativni efekat na državni budžet (Arandarenko i Uvalić, 2014). Izmenom zakona o penzionom i invalidskom osiguranju ukupni rashodi za penzije iznosiće 9,2% BDP. Prema završnom računu PIO fonda ostvaren je suficit u 2023. godini, u iznosu od 31,9 milijardi dinara. Prema Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom, najviše se izdvaja za naknade zarada tokom porodijskog odsustva, odsustva radi nege deteta i odsustva radi posebne nege deteta kao i na roditeljski dodatak (Anić i Žarković, 2023). Rashodi iz budžeta za socijalnu zaštitu u toku 2019. godine su bili 2,07 %, dok je tokom trajanja pandemije korona virusa 2020. godine, potrošnja dostigla čak 3,1% BDP-a. Srbija se razlikuje od zemalja EU. Srbija za razliku od zemalja EU i Zapadnog Balkana za socijalnu zaštitu odvaja veoma malo sredstava iz budžeta, samo 5%, dok se u regionu izdvaja čak 12% iz budžeta. Socijalna pomoć koja je ciljana na smanjenje siromaštva, uprkos globalnoj pandemiji koronavirusa, nije porasla, već naprotiv opala je sa 0,26% na 0,25% BDP-a,

a dečiji dodatak je opao sa 0,21% na 0,19%. Naknada zarada za vreme porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta ima dominantan program socijalne zaštite, sa učinkom od 26% u 2019. godini. U razvijenijim zemljama ovaj vid zaštite zasniva se na plaćanju doprinosa socijalne zaštite. Finansiranje ovog programa obezbeđuje se dobijanje budžetskih sredstava koja su usmerena na siromašne. Izmenom zakona došlo je do povećanja roditeljskog dodatka, kao i proširivanje kruga majki koje ostvaruju prava na naknadu, kao i ograničenje ostvarivanje prava maksimalne zarade za zaposlene u kraćem periodu od 18 meseci pre odlaska na porodijsko odsustvo (Anić i Žarković, 2023). Cilj izmene zakona je bio da se smanji siromaštvo i nejednakost između porodica. Maksimalni iznos za isplatu naknade iznosi tri bruto prosečne plate, izraženo u novčanoj vrednosti za 2024. godinu, taj iznos iznosi 408 hiljada dinara. Najveći uticaj za izmenu zakona imala je Svetska banka koja je najviše ukazivala na nedostatak raspodele tih sredstava. Iznos tih sredstava je išao na boljestojeće porodice čije učešće u ukupnom rashodu na finansijskoj podršci porodici sa decom dostiže čak 40% (World bank, 2015). Roditeljski dodatak trebalo bi da kompenzuje troškove rađanja dece. Ovaj dodatak ima za cilj da poboljša populacioni efekat, univerzalan je i isplaćuje se zaključno sa četvrtim detetom. Roditeljski dodatak može se isplatiti pod određenim uslovima, ukoliko deca nisu vakcinisana, ukoliko deca predškolskog uzrasta ne idu na pripremni predškolski program i ukoliko deca školskog uzrasta ne idu u školu itd. (Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, 2024). Dečiji dodatak i roditeljski dodatak u Evropskoj uniji je bezuslovan i ne zavisi od visine dohotka domaćinstva, niti od uplate doprinosa u periodu od 18 meseci pre rađanja deteta. Neke zemlje EU su vremenom pooštravale kriterijum za dobijanje roditeljskog dodatka, a neke su pak i ukinule roditeljski dodatak, ali su kao kompenzaciju uveli univerzalni dečiji dodatak. Za ograničenje isplate roditeljskog dodatka samo do rođenog četvrtog deteta, dala je kao preporuku Svetska zdravstvena organizacija. Kao razlog, navela je da rađanje više dece može da naruši zdravlje majke. (Anić i Žarković, 2019) u svom istraživanju smatraju da tim potezom, vrši diskriminacija među decom, izdatak iz budžeta za više od četvoro dece neće biti prevelik i da bolje povećanje fertiliteta ne treba da ograniči rađanje samo na četvoro dece (Anić i Žarković- Rakić, 2019). Anić (2019) u svojoj doktorskoj disertaciji dolazi do zaključka da se rađanjem većeg broja dece smanjuje aktivnost i zaposlenost žene, uključujući i druge varijable (dodatno obrazovanje, radno iskustvo). Srbija ima niske stope aktivnosti žena i niske stope fertiliteta. U narednom periodu bi trebalo snage usmeriti na poboljšanje aktivnosti žena i većem rađanju. Izdašan roditeljski dodatak

dodatno povećava aktivnost žene sa većim brojem dece (Anić, 2019). Tome ide u prilog i novo povećanje roditeljskog dodatka od prvog novembra 2024. godine, koji se usklađuje jednokratno ili više puta godišnje. Za prvo rođeno dete, iznosi 500 000 dinara i isplaćuje se jednokratno. Roditeljski dodatak za drugo dete iznosi 600 000 dinara i isplaćuje se u 24 mesečnih rata. Za treće dete iznosi 2.280.000 dinara u 120 mesečne rate i jednokratna pomoć za drugo i treće dete u iznosu od 135.000 dinara. Za četvrto dete iznosi 3.180.000 dinara u 120 mesečnih rata. Paušal za nabavku opreme za dete i jednokratne pomoći za rođenje drugo, treće i četvrto dete iznosi 7.500 dinara (Ministarstvo za brigu o porodici i demografiji, 2024). Clavet i sar. (2018) u svom istraživanju dolazi do zaključka da pored beneficija koje daje država, za podsticaj radi smanjenja siromaštva dece utiče i slab učinak tržišta rada. Karakteristika tržišta rada u Srbiji je niska stopa učešća i visoka nezaposlenost kao i visoka stopa zaposlenosti u neformalnom sektoru. Veliki broj korisnika beneficija su porodice čiji su članovi zaposleni u neformalnom sektoru. Ukoliko bi se neko od članova porodice zaposlio u formalnom sektoru, došlo bi do automatskog povlačenja celokupnog iznosa beneficija (dečjeg dodatka i socijalne pomoći) (Clavet i sar. 2018). Prema Silcu stopa rizika od siromaštva od ukupnog broja stanovnika u Srbiji iznosila je 19,9%, u odnosu na 2022 godinu koja je niža za 0,3%. Stopa rizika od socijalne isključenosti iznosila je 27,2% i ona je niža u odnosu na 2022. godinu za 1,87%, dok je za decu iznosila 19,5%. U EU taj procenat dostigao je čak 24,8%. Najveće stope zabeležene su u Rumuniji (39,0%), Španiji (34,5%) i Bugarskoj (33,9%), Sloveniji (10,7%), Finskoj (13,8%) i Holandiji (14,3%) (Eurostat, 2024). Rizik od siromaštva u Srbiji je bio najviše među jednočlanim porodicama (32,8%), nego među porodicama sa dva roditelja (22,4%) (Republički fond za statistiku, 2023).

Tabela 1. Stopa rizika od siromaštva dece u Srbiji od 2021. do 2023. godine.

Godina	Ukupno siromaštvo od 0-17 godina starosti izraženo u %
2021	20,3%
2022	19,9%
2023	19,5%

Izvor: Republički zavod za statistiku (2023)

U Srbiji dve su ključne naknade za borbu protiv siromaštva i to: dečiji dodatak i socijalna pomoć (Clavet i sr. 2018). Da bi ostvarili pravo na dečiji dodatak mesečni prihod porodice u poslednjih tri meseca treba da iznosi 12.645,96 dinara, za porodicu sa jednim roditeljem 16.439,75, za porodicu sa jednim roditeljem koje ima dete ometeno u razvoju, prihodi ne smeju da prelaze 15.175,10 dinara. Visina dečjeg dodatka koje je ostvarilo pravo iznosi 4.215,32 dinara za porodicu sa jednim roditeljem ili starateljem iznosi 5.479,90 dinara, porodice koje imaju dete sa smetnjama u razvoju ili dete sa invaliditetom iznosi 6.322,99 dinara, za decu koja ispunjavaju uslove po više osnova iznosi 7.587,58 dinara (CekonIN, 2024). Socijalna pomoć u Srbiji od 1. oktobra 2024. iznosi 14.445 dinara, za svaku narednu odraslu osobu u porodici, taj iznos se uvećava za 5.723 dinara, a za decu do 18 godina iznosi 3.434 dinara. Srbija je 2003. godine, donela je konačnu verziju Strategije za smanjenje siromaštva. Tu strategiju su promovisali svetska banka i MMF kao model za uvođenje takve strategije u drugim, manje razvijenim zemljama. Tom strategijom, prioritet je dat ekonomskom rastu, a ne smanjenju siromaštva. Druga kritika se odnosi na pravičnost raspodele i nedostatke mera za pomoć socijalnih grupa. Nivoi otplate javnog duga nisu dovoljni za podsticanje rasta i smanjenje siromaštva. Takve pomoći za smanjenje siromaštva mogu biti nepouzdana, pa iz tog razloga može otežati planiranje. Kada su sredstva i kapaciteti ograničeni, vlade imaju tendenciju za opredeljenje rešavanja makroekonomskih problema a ne usmeravanje sredstava za politiku smanjenja siromaštva (Sanchez & Cash, 2003). Autori teksta Strategije vrše pretpostavku da će realni rast BDP godišnje biti 5%. Ukoliko bi se sa tom dinamikom nastavilo, 2006. godine bi se smanjilo siromaštvo za 20%. Pod pretpostavkom da u tom periodu ne dođe do rasta nejednakosti, dohodni ekonomski rast će sam regulisati i dovesti do pada stope siromaštva (Ministarstvo za evropske integracije, 2003). Iskustvo drugih zemalja, koje su prošle kroz period tranzicije, nam govori da je svaka zemlja imala veliki rast nejednakosti, bilo je očekivano da će i u Srbiji zbog propadanja i privatizacije mnogih preduzeća dovesti do porasta nejednakosti. Prošlo je više od dve decenije od donošenja strategije za smanjenje siromaštva a diskusija o javnim politikama koje utiču na smanjenje siromaštva nije se promenila. Ginijev koeficijent u 2023. godini bio je 31,7% (Republički zavod za statistiku, 2023). Za merenje siromaštva mogu se koristiti dva agregata i to: potrošnja domaćinstva i dohodak domaćinstva. Potrošnja domaćinstva se uzima kao adekvatnija mera za merenje siromaštva, a za to postoji nekoliko razloga (Bogićević, Krstić, Mijatović i Milanović, 2003):

1. potrošnja domaćinstva je ravnomernija
2. umanjeno ili prikrivanje dohotka od strane ispitanika koji potiče od nelegalnih ili polulegalnih poslova
3. prirodna potrošnja.

Potrošnja domaćinstva je u direktnoj korelaciji sa veličinom domaćinstva imajući u vidu ekonomiju obima i može se predstaviti formulom (Braithwaite, Crootaert i Milanović, 1999):

$$POT_{pj} = \frac{POT}{n^\theta},$$

POT – potrošnja domaćinstva

n – broj domaćinstva

θ – parametar

Jedinica jednake potrošnje određuje se na osnovu podataka dobijenih iz Ankete o životnom standardu Engelovom metodom. U Engelovoj metodi polazi se od pretpostavke da postoje inverzivne relacije između blagostanja domaćinstva i visine izdatka za hranu u ukupnoj potrošnji. Za ovu vrstu analize koristi se metoda nelinearnih (najmanjih) kvadrata (Bogićević, Krstić, Mijatović i Milanović, 2003).

$$UHI = \beta_0 + \beta_1 \ln \left(\frac{Poštošnja_i}{(odrasli_i + \alpha_1 Deca06_i + \alpha_2 deca718_i)^\theta} \right) + E_i$$

UHI – udeo hrane u ukupnoj potrošnji domaćinstva

Potrošnja i – ukupna potrošnja domaćinstva

Odrasli i – broj odraslih u domaćinstvu

Deca06i – broj dece od 0 do 6 godina

Deca718i – broj dece od 7 do 18 godina starosti

E – greška ocene

$\beta_1 \beta_2 \alpha_1 \theta$ - ocenjuju se iz navedene regresije

Srpska Ekvivalentna skala se izračunava po formuli:

$$= 1 + 0,81 * (odrasli - 1) + 0,24 * Deca06 + 0,75 * Deca718$$

Da bi se svodio ukupan broj članova domaćinstva na broj potrošačkih jedinica, koristi se modifikovana skala ekvivalencije. OECD prema kojoj se prvom odraslom dodeljuje ponder jedan, ostalim članovima četvoročlane

porodice starijim od 14 godina ponder je bio 0,5 i on se usled nastanka krize podigao na 0,7. U domaćinstvu sa dve odrasle osobe sa dvoje dece mlađe od 14 godina se svodi na 2,2 ekvivalent potrošačkih jedinica (Matković, 2014).

Tabela 2. Lična potrošnja domaćinstva u Republici Srbiji u periodu 2021. do 2023. godine.

Lična potrošnja domaćinstva	Period izražen u %		
	2021	2022	2023
Hrana i bezalkoholna pića	34,3	36,0	34,3
Stanovanje, voda, el.energija, gas i ostala goriva	16,4	16,1	16,4
Transport	9,1	8,9	9,1
Komunikacija	5,6	5,5	5,6
Rekreacija i kultura	5,2	5,1	5,2
Odeća i obuća	5,2	4,9	5,2
Alkoholna pića, duvan i narkotici	4,8	4,7	4,8
Zdravlje	4,6	4,4	4,6
Oprema za stan	4,2	4,0	4,2
Restorani i hoteli	3,2	3,2	3,2
Obrazovanje	1,4	1,3	1,4

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023

Stručna literatura klasifikuje dve linije siromaštva: prosečno – relativno siromaštvo i bedu – apsolutno siromaštvo. Vujović (2012) u svom istraživanju siromaštvo klasifikuje u četiri kategorije i to: bedu ili apsolutno siromaštvo, relativno ili prosečno siromaštvo, pauperizam i novo siromaštvo (str. 74). Pauperizam podrazumeva „osiromašenje u kapitalizmu” u doba ekonomskih kriza. Novo siromaštvo predstavlja siromaštvo koje se javlja kao posledica međusobno više ili manje povezanih procesa: restruktuiranja privrede i industrije, političkih promena, ratova, elementarnih nepogoda i dr. što iziskuje niske plate, prisilno penzionisanje, pojave izbeglica. Razlog zbog kog ljudi ostaju siromašni nije nesposobnost siromašnih da iskoriste postojeće mogućnosti, nego nedostatak mogućnosti. (Vujović, 2012). Apsolutna linija siromaštva bazira se na minimalnoj potrošačkoj korpi potrebnoj za zadovoljenje minimalnih potreba za život. Ona se razlikuje od zemlje do zemlje u zavisnosti od stepena razvitka zemlje i izračunava se u dolarima.

Merenje siromaštva po potrošnji se koristi u zemljama u razvoju čiji je dohodak teže izmeriti (Ravallion, 2010). Najveći rashod u budžetu u zemljama razvoja čini hrana, da bi se zadovoljile određene kalorijske potrebe, a onda se dodaju drugi rashodi (higijena, ogrev, osvetljenje i dr.).

Tabela 3. Novčano izraženi prihodi domaćinstva u periodu od 2021. do 2023. godine.

Prihodi domaćinstva u novcu i naturi	Period izražen u %		
	2021	2022	2023
Prihodi domaćinstva u novcu	96,7	96,9	97,2
Prihodi iz redovnog radnog odnosa	49,1	49,9	52,5
Penzije	32,6	32,1	30,9
Prihodi od poljoprivrede	4,5	4,3	4,0
Prihodi van radnog odnosa	2,7	2,6	2,4
Primanja od socijalnog osiguranja	2,6	2,5	2,4
Prihodi iz inostranstva	1,1	1,0	1,0
Prihod od imovine	0,6	0,6	0,6
Pokloni i dobici	0,7	0,7	0,6

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Broj apsolutno siromašnih u Srbiji se povećava iz godine u godinu. Tokom 2020. godine procenat apsolutno siromašnih u Srbiji je bio 6,9% u 2021. godini, taj broj se povećao na 8,9%, što iznosi približno 607.572 ljudi, dok je u 2022. godini procenat apsolutno siromašnih dostigao procenat od 12,6%. Savez Ekonomista i UNICEF je 2023. izdao izveštaj u kome se navodi da su porodice sa decom najugroženije u Srbiji. U najblažem scenariju očekuje se da će stopa siromaštva kod dece porasti na 13,8%, što iznosi dodatnih 27.987 dece koja će živeti ispod linije siromaštva, dok u najnepovoljnijem scenariju taj broj dostići čak 16,5%. U 2023. i 2024. godini procenat apsolutno siromašnih procenjuje se u rasponu od 17,6 do 18,2%. Procenat dece do 5 godina starosti, koja su apsolutno siromašna

dostiže čak i do 17,1% u 2022. godini (Unicef, 2023). Apsolutno siromaštvo se pored metoda „troškova životnih potreba”, meri pomoću metoda standardnog budžeta i na bazi linija socijalnih davanja (Boarini & Nira d’Ercole, 2006). Referentni budžet u Srbiji predstavlja minimalna i prosečna potrošačka korpa. Minimalna potrošačka korpa na osnovu potrošnje najsiromašnijih u prva tri decila, a prosečna se meri od trećeg do osmog decila. Minimalna potrošačka korpa u Srbiji u decembru 2024. godine iznosila je 54.871,70 dinara, dok je prosečna potrošačka korpa iznosila 105.765,28 dinara.

Tabela 4. Minimalna i prosečna korpa u Srbiji 2024.

	Nova prosečna korpa		Nova minimalna korpa	
	Iznos	%	Iznos	%
Hrana i bezalkoholna pića	42.747,94	4,42%	26.078,54	47,53%
Alkoholna pića i duvan	9.463,34	8,95%	4.372,90	7,97%
Odeća i obuća	3.671,93	3,47%	1.420,50	2,59%
Stanovanje, voda, struja, gas i dr. goriva	21.878,34	20,69%	10.904,50	19,87%
Nameštaj, opremanje domaćinstva i održavanje	4.443,65	4,20%	2.302,98	4,20%
Zdravstvo	3.407,36	3,22%	1.860,92	3,39%
Transport	6.838,52	6,47%	2.650,79	4,83%
Komunikacije	2.248,07	2,13%	1.054,30	1,92%
Rekreacija i kultura	6.082,94	5,75%	1.929,27	3,52%
Obrazovanje	545,87	0,52%	142,06	0,26%
Restorani i hoteli	1.333,95	1,26%	443,05	0,81%
Ostala dobra i usluge	3.103,37	2,93%	1.711,59	3,12%
Vrednost korpe - ukupno	105.765,28	100,00%	54.871,70	100,00%

Izvor: Ministarstvo unutrašnje i spoljne trgovine, 2024.

Siromaštvo na bazi socijalnih davanja ili administrativno siromaštvo predstavlja broj korisnika koji ostvaruju pravo na socijalna davanja. Zemlje EU imaju jedinstven nacionalni program kojim garantuje minimalni dohodak za zadovoljenje minimalnog životnog standarda. Neke zemlje imaju minimalnu zaradu, minimalnu penziju ili nadoknadu za nezaposlene. Iznos minimalne zarade za 2024. godinu po radnom času iznosila je 271 dinara, dok prosečna neto zarada iznosi 46.000 dinara (IPS,

2024). U 2025. godini taj iznos se povećao na 368 dinara po radnom času i prosečno neto zarada iznosi 53.592 dinara. Nacionalna služba za zapošljavanje objavila je u februaru 2025. godine dokument sa najvećim i najmanjim mesečnim iznosom novčane naknade u slučaju nezaposlenosti koji je uskraćen sa godišnjim indeksom prosečnih cena u 2024. godini i iznosi 104,3 dinara. Najniži mesečni iznos novčane naknade u 2025. iznosiće 32.858 dinara, a najveći mesečni iznos novčane naknade je 76.169 dinara, što u osnovici dnevne novčane naknade iznosi 1.467,50 dinara (Nacionalna služba za zapošljavanje, 2025). Najniži iznos penzije je 24.987,67 dinara u 2024. godini, a najviša penzija od 45 godina staža iznosi 230,145,48, za tuđu negu i pomoć sa 100% telesnog oštećenja iznosi 29.911,21 dinara. Broj korisnika socijalne pomoći i dečjeg dodatka je veoma mali, što zbog neznanja stanovništva o svojim pravima, što zbog strožih kriterijuma.

Tabela 5. Broj korisnika socijalne pomoći i dečjeg dodatka

Novčana davanja	Broj korisnika u 2023 godini
Ukupan broj korisnika socijalne pomoći	167.060
Udeo korisnika novačne pomoći u ukupnoj populaciji	2,3
Broj korisnika dečjeg dodatka 0-17 godina	148.407
Udeo korisnika dečjeg dodatka u ukupnoj populaciji dece u %	12,1
Broj korisnika uvećanog dečjeg dodatka 0 – 17 godina	52.391
Udeo korisnika uvećanog dečjeg dodatka u ukupnoj populaciji dece u %	4,5
Broj korisnika osnovnog dodatka za negu i pomoć trećeg lica	18.047
Broj korisnika uvećanog dohotka za negu i pomoć drugog lica	34.933
Udeo korisnika uvećanog dohotka za negu i pomoć drugog lica u ukupnoj populaciji u %	0,5

Izvor: DevInfo, 2025.

Pod prosečnim siromaštvom smatramo nemogućnost pojedinca da ostvari odgovarajući životni standard i odnosi se na društveno okruženje. Prosečno siromaštvo se vezuje za dohodak pojedinca ili porodice kojim

raspoláže, a ne za njegov realni položaj (Fusco, Guio & Murleer, 2010). Osnovni indikator koji se koristi za merenje dohodovnog siromaštva je stopa rizika od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva u 2023. godini, iznosila je 19,9%, a stopa siromaštva dece starosti 0-17 godina u 2023. godini iznosila je 18,7%. Praćenje stope rizika siromaštva može koristiti dva indikatora i to: stopa rizika pre socijalnog davanja kada socijalni transferi nisu uključeni u prihod i stopa rizika od siromaštva koje ne uključuju penzije i socijalna davanja.

Tabela 6. Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih transfera, socijalni transferi nisu uključeni u prihod u periodu od 2021. do 2023. godine.

Vreme	Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih transfera (socijalni transferi nisu uključeni u prihod) izraženi u %
2021	29,2
2022	26,1
2023	26,1

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Tabela 7. Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih transfera (penzije i socijalni transferi nisu uključeni u prihod) u periodu od 2021. do 2023. godine.

Vreme	Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih transfera (penzije i socijalni transferi nisu uključeni u prihod) izraženi u %
2021	46,3
2022	42,0
2023	41,9

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Za praćenje i implementaciju strategije EUROPA 2020 koja ima za svoj cilj smanjenje stope siromaštva ili socijalne isključenosti koristi se indikator (AROPE). AROPE je nastao kao proizvod društvenih i političkih aktivnosti i predstavlja kombinaciju tri važna indikatora: prethodno korišćena stopa rizika od siromaštva u užem smislu, stopa materijalne uskraćenosti i stopa niskog inteziteta rada (Madžar, 2024). Međunarodni prag siromaštva trenutno u svetu iznosi 2,15 dolara po domaćinstvu dnevno. Svaki stanovnik koji živi ispod ovog praga dohotka smatra se ekstremno siromašnim. U Srbiji stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti

iznosila je 27,2% u 2023. godini, riziku od siromaštva izloženo je 19,9% stanovništva, procenat izrazito materijalno i socijalno ugroženih stanovnika je 5,9%, dok je stepen niskog intenziteta rada stanovnika iznosi 1,4%.

Tabela 8. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u periodu od 2021. do 2023. godine.

Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti	Period		
	2023	2022	2021
Rizik od siromaštva	19,9%	20%	21,2%
Materijalno i socijalno uključeni	5,9%	6,3%	4,3%
Nizak intenzitet rada	1,4%	1,7%	3,1%

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Svetska banka je ocenila da je Srbija u 2023. godini ostvarila uspeh u smanjenju siromaštva usled ekonomskog napretka, privrednog rasta, povećanja neto izvoza, rasta potrošnje osnaživanjem poljoprivrednog i građevinskog sektora i reformom energetske sektora (Madžar, 2024).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Stopa siromaštva kod dece u 2023. godini iznosila je 19,5% što je više za 2,7% u odnosu na siromaštvo odraslih koje iznosi 16,8%. Ako posmatramo prema tipu domaćinstva, najveći stepen rizika od siromaštva imaju porodice sa troje ili više dece. Stopa siromaštva je veća za domaćinstva bez izdržavane dece (22%) nego u domaćinstvima sa izdržavanom decom 18%.

Tabela 9. Stopa rizika od siromaštva prema tipu domaćinstva od 2021. do 2023.

Tip domaćinstva	Period		
	2023	2022	2021
Domaćinstva sa izdržavanom decom	18%	18,7%	20,9%
Domaćinstva bez izdržavane dece	22%	21,9%	21,9%
Dve odrasle osobe	22,4%	21,6%	20,4%
Dve odrasle osobe sa jednim detetom	15,7%	16,7%	16,1%
Dve odrasle osobe sa dvoje dece	17,4%	18,2%	17,7%
Dve odrasle osobe sa troje i više dece	34,7%	28,9%	35,8%

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Rizik od siromaštva značajno se razlikuje kod porodice čiji roditelji su većeg obrazovnog nivoa od porodice čiji roditelji ne rade i nižeg su obrazovnog nivoa. Međutim, zabrinjava podatak da u Srbiji procenat domaćinstva čiji roditelji ne rade dostiže čak 31%, a čak 50,9% roditelja u porodici je nezaposleno.

Tabela 10. Stopa rizika od siromaštva prema statusu i aktivnosti u periodu od 2020. do 2023. godine.

Status aktivnosti izražena u %	Period			
	2020	2021	2022	2023
Rade	7,8	6,2	6,0	5,8
Zaposleni kod poslodavca	6,3	4,9	5,4	4,9
Samozaposleni	18,8	15,00	10,9	12,9
Ne rade	31,4	32,2	31,6	31,0
Nezaposleni	48,8	49,9	55,4	50,9
Penzioneri	19,7	20,7	18,9	20,3
Ostali neaktivni	34,7	35,2	23,1	31,7

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2023.

Razvijene države kroz svoj socijalni program uspevaju da ublaže uticaj obrazovanja i socijalni status roditelja na siromaštvo dece. Status roditelja na tržištu rada ne utiče mnogo na mogućnost primanja socijalne pomoći. U Srbiji broj od 8,7% dece prima socijalnu pomoć, čiji roditelji oboje rade, dok je 45,2% dece prima ukoliko ne radi nijedan roditelj porodice (Anić i Žarković, 2023). Područja i regioni u kojima se deca rađaju i odrastaju, imaju veliku ulogu u visini procenta siromaštva. Step en rizika siromaštva dece u Beogradu je manji u odnosu na decu koja žive u Šumadiji ili Zapadnoj Srbiji, odnosno Južnoj i Istočnoj Srbiji. U Beogradskom regionu 2021. godine rizik od siromaštva je bio 8,3%, u Vojvodini 24,5%, Šumadiji 32,4% a Južnoj i Istočnoj Srbiji 40,7% (Unicef, 2022). Značaj i uticaj na smanjenje siromaštva imaju penzije, gde je procenat siromaštva bez penzija čak 24% veći u odnosu na domaćinstva gde u porodici postoji prihod od penzije. Isključivanjem penzija iz raspoloživog dohotka domaćinstva, stopa siromaštva dostigla je 41,9 procentnih poena. PIO je objavio podatak da je u januaru 2025. godine 7,8% penzionera imalo penziju 21.962 dinara. Imajući u vidu da 7.1 % prima penziju od 47.030 dinara usled povećanja od 10,9% u decembru 2024. godine. Jednokratne pomoći penzionerima od aprila 2020. u iznosu od 4.000 dinara, zatim u decembru mesecu 5.000 dinara, u 2021. godini iznosio je 6.100 dinara, u februaru 2022. visina jednokratne pomoći je iznosila 20.000 dinara. Iz svih ovih razloga nije došlo do ekstremnog povećanja siromaštva usled pandemije i rata u Ukrajini. Zahvaljujući aktivnom učestvovanju države u privredi tržište rada se ubrzo vratilo na nivo pre strožih epidemioloških mera i rata u Ukrajini. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, broj registrovanih zaposlenih u četvrtom kvartalu 2024. godine, povećao se za 0,5 u odnosu na četvrti kvartal 2023. godine, pri čemu se broj zaposlenih kod pravnih lica povećao za 0,5%, broj preduzetnika ili lica koja rade kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost je povećana za 1,4%, dok je broj individualnih poljoprivrednika smanjen za 7,6% (Republički zavod za statistiku, 2023). Plate zaposlenih i pored krize su porasle u 2024. godini u odnosu na 2023. godini. Prosečno su zarade porasle za 9,1%. samo su četiri delatnosti uspele da zabeleže pad zarada.

ZAKLJUČAK

Siromaštvo dece u Srbiji je izuzetno visoko. To je sve posledica niskog redistributivnog poreskog sistema, kao i sistema socijalne zaštite. Srbija treba da uvede oporezivanje po proporcijama da socijalna zaštita bude univerzalna kao i u mnogim zemljama EU. Dečiji dodatak i socijalna pomoć

nisu diferencirana kako prema socijalnom položaju domaćinstva, tako ni prema starosti deteta. Zakonom o finansijskoj podršci porodici u Srbiji, umnogome se ograničava broj rađanja deteta na samo 4 dece, ukoliko porodice žele više dece, a taj broj je veoma mali, u toj nameri ne treba ih destimulisati već im treba pružiti podršku. Novac od isplate zarade za vreme porodiljskog odsustva i odsustva radi nege deteta ide u najbogatije porodice. Država ima problem uspostavljanja prihoda iz sive ekonomije koja je vrlo raširena u Srbiji i koja stavlja mnoge porodice u slabiji položaj. Potrošnja države je u poslednjem periodu usmerena samo na stariju populaciju, dok su najmanja izdavanja usmerena ka programima za smanjenje siromaštva. To su najčešće politički razlozi, zbog velikog broja penzionera i njihov glasački potencijal. Potrebno je da država promeni javni diskurs gde će se povećati učešće potrošnje u budžetu za naknade za socijalne transfere, a sve sa ciljem da smanji siromaštvo. Izmenom socijalne i poreske politike stavlja se u centar javne politike decu, čiji faktori direktno utiču na nivo siromaštva i socijalne nejednakosti. Posebnu pažnju treba posvetiti deci u seoskim sredinama, jer su ona duplo siromašnija od dece u gradskim sredinama, veliki procenat u seoskim sredinama se suočavaju sa apsolutnim siromaštvom.

LITERATURA

1. Anić, A. (2019). *Aktivnost žena, rodni jaz u zaradama, zamka neaktivnosti i nezaposlenosti: Ekonomska analiza u Srbiji*, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet u Beogradu.
Anić, A., & Žarković, J. (2023). Siromaštvo dece u Srbiji: od podataka do politike, *Kritika*, 4 (1), 140-164. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7983879>
2. Anić, A., & Žarković – Rakić, J. (2019). Kritički osvrt na novi zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom u Srbiji, *Ekonomске ideje i praksa*, 34/2019, 61-71.
3. Arandarenko, M. (2018). *Poverty Reduction and Equal Opportunities in social Policy and Employment in Serbia. Contribution for the meeting of the EU – Serbia Joint Constative Committee, The EU – Serbia Joint Cousultative Committee*, (1-10) 23 October 2018. 7th Meeting fo the EU- SERBIA civil society joint consultative committee, EUROPEAN Economic and Socail Commitee, Belgrade, Serbia.
4. Arandarenko, M., & Uvalić, M. (2014). International Advice and Institucional (Mis) configuration: The case of Serbia. *Southrastern*

- Europa*, 38(2-3), 232-249. <https://doi.org/10.1163/18763332-03802003>
5. Bogićević, B., Krstić, G., Mijatović, B. i Milanović, B. (2003). *Siromaštvo i reforma finansijske podrške siromašnima*, Beograd, Centar za liberalno – demokratske studije.
 6. Braithwaite, J., Crootaert, C. i Milanović, B. (1999). *Poverty and Social Assistance in Transition Countries*, St. Martins Press, New York.
 7. Boarini, R., & Nira d' Ercole, M. (2006). *Measures of Natural Deprivation in OECD Countries*. Employment and migration working papers 37, OECD Publishing.
 8. CekonIN (2024, Jul 1), Nominalni iznos roditeljskog dodatka, paušala za nabavku opreme za dete i dečjeg dodatka i cenzusa za ostvarivanje prava na dečiji dodatak, Preuzeto: <https://www.cekos.rs/nominalni-iznosi-roditeljskog-dodatka-pausala-za-dete-i-decjeg-dodatka-i-cenzusa-za-ostvarivanje-prava-na-dečiji-dodatak-od-1-07-2024-goal.pdf>.
 9. Clavet, N. J., Tiberti, L., Vladisavljević, M., Žarković – Rakić, J., Anić, A., Krstić, G. i Ranđelović, S. (2018). Reduction of Child poverty in Serbia: Benefit or employment Strategy?, *Ecomocics of transition and institutional changes*, 27(3), 615-645. <https://doi.org/10.1111/ecot.12197>
 10. DevInfo (2025, April 2025), Socijalna zaštita, Preuzeto: <https://www.devinfo.stat.gov.rs/diserbia/dihome.aspx>
 11. Eurostat (2024, Jun 19), Children at risk of poverty or social exclusion, Preuzeto: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistic-explained/index.php?title=children-at-risk-of-poverty-or-social-exclusion>.
 12. Fusco, A., Guio, A. C. & Murleer E. (2010). *Characterising the Income Poor and the Materially Deprived in European Countries* IN. B. A. Atkinson & E. Martier, *Income and Living Conditions in Europe*, 133-155, Luxemburg: Publications office of the European Union.
 13. IPC (2024, Januar 25), Iznos minimalne zarade u 2024 godini, Preuzeto: https://www.ipc.rs/statisticki_podaci/2024/minimalna-zarada-2024
 14. Johathan, B. & Hirose, K. (2016). *Child Benefits in central and Eastern Europe: A comparative review*, Budapest, ILO dwt and Country office for Central and Eastern Europe.
 15. Matković, G. (2014). *Merenje siromaštva – teorijski koncept, stanje i preporuke za Republiku Srbiju*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.

16. Madžar, L. (2024). Trends and Causes of High at-Risk-of-Poverty Rate in Serbia, *Revizor – Časopis za upravljanje organizacijama, finansijama i reviziju*, 27(108), 151-174.
<https://doi.org/10.46793/Rev24108151M>
17. Ministarstvo unutrašnje i spoljne trgovine (2024, Maj 15). Kupovna moć stanovništva –Potrošačka korpa, Preuzeto: <https://must.gov.rs/tekst/8037/kupovna-moc-stanovnistva-potrosacka-korpa-2024.php>
18. Ministarstvo za evropske integracije (2003, Oktobar 16), Strategije za smanjenje siromaštva, Preuzeto: <https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/nacionalna-dokumenta-strategija-za-smanjenje-siromastva>
19. Ministarstvo za brigu o porodici i demografiji (2024, Januar 1), Roditeljski dodatak, Preuzeto: <https://www,minppd.gov.rs/roditeljski-dodatak/>
20. Nacionalna služba za zapošljavanje (2025, Februar 01), Usklađeni iznosi osnovice dnevne, mesečne naknade, najniži i najviši iznos novčane naknade – primena počev od 01.02.2025 godine, Preuzeto: <https://nzs.gov.rs/sadrzaj/pojedinacna-akta/4103>
21. Ravallion, M. (2010). Poverty lines across the World. Policy research Working Paper (April) 5284, pp: 1-36.
22. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Siromaštvo i socijalna nejednakost 2023, Preuzeto: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=15328>
23. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih tranfera (socijalni transferi nisu uključeni u prihod), Preuzeto: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020504?languageCode=sr-Latn>
24. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Stopa rizika od siromaštva pre socijalnih tranfera (penzije i socijalni transferi nisu uključeni u prihod), Preuzeto: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020505?languageCode=sr-Latn>
25. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Gini Koeficijet, Preuzeto: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020511?languageCode=sr-Latn>
26. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Stopa rizika od siromaštva prema najčešćem statusu u aktivnosti i polu, Preuzeto: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020507?languageCode=sr-Latn>
27. Republički zavod za statistiku (2025, April 29), Registrovana zaposlenost, IV kvartal 2024. Preuzeto: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/trziste-rada/registrovana-zaposlenost/>

28. Republički zavod za statistiku (2024, Oktobar 15), Stopa rizika od siromaštva prema tipu domaćinstva, Preuzeto: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020506?languageCode=sr-Latn>
29. Sanchez, D., & Katherine C. (2003). Reducing poverty or perceiving mistakes? A civil society critique of poverty Reduction Strategy Papers“, Church of Sweden Aid, Diakonia, Save the Children Sweden Jubilee Network, 1-46.
30. Unicef (2022, Oktobar 1), Siromaštvo dece u Srbiji 2019. godine, Preuzeto: <https://www.unicef.org/serbia/media/24841/file/siromastvodeceusrbijiza2019godinu.pdf>
31. Unicef (2023, Februar 14), Izrada projekcija siromaštva na osnovu potencijanog sukoba u Ukrajini na najugroženije grupe u Srbiji sa posebnim osvrtom na decu, Preuzeto: <https://www.unicef.org/serbia/en/media/23351/file/Izrada%20projekcija%20siromastva%20na%20osnovu%20potencijalnog%20uticaja%20sukoba%20u%20UA%20na%20najugrozenije%20grupe%20u%20Srbiji,%20s%20posebnim%20osvrtom%20na%20decu.pdf>
32. Vujović, T. (2012). *Ključne determinatne odlučivanja u ekomarketingu*, Kosovska Mitrovica, Ekonomski fakultet Priština.
33. Žarković, J., & Anić, A. (2022). Child poverty in former Yugoslav countries. Human capital and welfare, Univerzity of amtwerp, Belgium. 157-175.
34. Žarković, J., & Anić, A. (2022). *Na šta mislimo kada kažemo... Siromaštvo dece?*, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 1-12.
35. Zakon o finansijskoj podrsci porodici sa decom (2024, Januar 7) Preuzeto: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-finansijkoj-podrsi-porodici-sa-decom.html>,
36. World bank (2015, Septembar 14). Republic of Serbia public finance review: Toward a sustainable and efficient fiscal policy, Preuzeto: <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/publication/serbia-public-finance-review-2015>

CHILD POVERTY – MEASUREMENT POSSIBILITY AND A MODEL FOR FIGHTING AGAINST POVERTY IN SERBIA

Nemanja Gogić

Dragana Milenković

Abstract: *Child poverty in Serbia is not a new phenomenon; it has persisted continuously for more than two decades. Children in Serbia rank among the highest in Europe in terms of risk of poverty. The most important and extensive factor directly affecting poverty is the socio-economic status of the family in which children grow up. There are also indirect factors influencing child poverty, such as wars, the COVID-19 pandemic, and the war in Ukraine. In the recent period, the Government of the Republic of Serbia has not focused much on resolving child poverty, but instead prioritized economic growth, believing that economic development alone would solve the problem of poverty levels. Based on this approach, it even developed a strategy for poverty reduction. The aim of this research is to highlight child poverty as the greatest social problem, explore possibilities for its measurement, and examine efforts to combat it. The methods used in this study include analysis, synthesis, and statistical techniques. The research results indicate that through the use of its instruments and increased budget allocations for social assistance—such as pension increases, one-time aid payments, and support for the economy to maintain employment—the government has managed to maintain poverty at pre-pandemic, pre-Ukraine war, and pre-global economic crisis levels. However, these measures have not solved the problem of poverty in the long term, but only reduced it superficially. The concluding considerations emphasize that greater budget allocations for social transfers and reforms in tax and social policy are necessary.*

Keywords: *child poverty, risk of poverty, social factors, economic factors.*